

AIGUA I SABÓ: QUAN LES DONES ANAVEN ALS RENTADOR

Des de l'antiguitat, les ciutats de la Mediterrània s'han articulades a l'entorn d'espais de trobada i intercanvi. Aquests llocs han anat transformant-se a la vegada que canviaven els temps i la individualitat s'imposava a les nostres societats. Nascuts a l'entorn de feines quotidianes com ara anar al mercat, fer la bugada o anar a omplir el cànir a la font, les dones han actuat durant segles com a protagonistes d'aquests espais reservats, on s'hi conversava, però sobretot, s'hi anava a treballar.

L'àgora dels grecs, el fòrum dels romans, el *suq* (mercat) i els *hammams* (banys) dels àrabs són els espais públics més coneguts de les viles històriques de la Mediterrània. No són, però, espais únics. Durant segles, les dones d'aquests pobles han emprat llocs menys estudiats però igual d'importants per conèixer la socialització d'aquestes comunitats. En ells, la conversa i l'intercanvi eren la premissa bàsica relacionada amb el desenvolupament d'alguna activitat domèstica: fer la bugada, portar el cànir a la font... Totes aquestes, tasques quotidianes que en aquesta riba de la Mediterrània han caigut pràcticament en desús, però que havien perdurat durant segles.

A les nostres ciutats, l'aigua és un dels productes que es compra al supermercat i la rentadora un electrodomèstic més, el que s'encarrega de fer la nostra bugada. És precisament aquesta pretesa modernitat i l'especulació urbanística que hi porta vinculada, la que amenaça els racons del nostre passat a les ciutats del segle XXI: el camí de passeig, les fonts, els rentadors... són espais que tendeixen a desaparèixer sense que ens adonem de la seva vàlua patrimonial.

Amb la voluntat de preservar els espais que encara perduren i la memòria de

les activitats que s'hi feien, l'Associació Cultural Carrutxa està treballant en l'estudi: «Els rentadors, espais de dones», on s'analitza un espai intrínsecament femení de socialització. El treball es concreta als rentadors del barri del Carme de Reus, una zona nascuda a partir del *boom* industrial del segle XVIII de la capital del Baix Camp i en la qual un 64% de les cases són anteriors a l'any 1930.¹

Impregnada urbanísticament pel seu passat fabril, la zona del Carme va néixer com a barri obrer, menestral i, en part, pagès. Situada més enllà de les muralles medievals de Reus, a la seva trama urbanística perdura encara el darrer vestigi de la presència de rentadors a la ciutat. En la confluència del carrer Alt del Carme, entre el carrer del Sol i el de Sant Pancraç, els rentadors del barri encara resisteixen.

A Reus hem trobat documentats almenys sis espais centrals on s'hi rentava la roba entre els segles XIX i XX: les basses del Camí de Tarragona (actual Riera Miró), les d'Horts de Simó, la del Padró (als entorns de la plaça del Condesito), les basses del Comú (avui plaça de les Basses), els rentadors del carrer de Sant Pau i el Bassot del barri del Carme, que és l'objecte del nostre estudi.

Aquest darrer rentador s'ha convertit en un referent del veïnat i en el de les dones que el van utilitzar en algun moment de la seva vida. Pel que fa a la resta de rentadors, el seu record a la ciutat és molt més imprecís i es limita a les referències que es conserven a la toponímia local: camí de l'Aigua Nova, plaça de les Basses, carrer de la Font... Unes referències que si bé serveixen per evocar allò que s'hi feia o allò que s'hi trobava, no recuperen la memòria d'aquelles activitats en les quals participaven fonamentalment les dones.

Després d'haver parlat amb diferents veïns, i sobretot veïnes del barri, que van

Dolors Joanpere i Isabel Martínez són autores del projecte de recerca Els rentadors: espais de dones

Nenes rentant al riu de les Tosques (Vilaplana).

Foto cedida per Victorina Felip.

Any 1906.

utilitzar les basses noves,² que era com es coneixia popularment les del Carme, s'ha recuperat la memòria d'un espai de relació quotidiana on els infants hi anaven a jugar, les dones a fer la bugada, els homes a traçar la roba i, algun o altre, a tafanejar i a trobar-hi algun amor –tal com ens relata la novel·la costumista *Montserrat* de principis de segle xx.

En veu d'una de les protagonistes de l'estudi, Magda Nogués, aquest lloc per ella va ser l'escenari d'una gran amistat infantil que encara no s'ha esborrat, tot i el pas del temps:

«També hi portava a rentar la roba menuda de les meves nines, només pel sol fet de rentar-la allí. Vàries vegades vaig portar una barqueta de fusta, amb una vela blanca de roba, que la fèiem navegar d'una part a l'altra amb la Lluïseta i a vegades fèiem barquetes de paper de diari per fer el mateix, fins que de la mullena, es desfeien i no quedava res...».

Sota l'atenta mirada de les mares, la Magda i la Lluïseta no només jugaven als rentadors sinó que també col·laboraven en la feixuga tasca de tenir la roba a punt:

«Allí, la Mundeta, la seva mare, preparava els *estrills* i l'ajudàvem a portar bé el post, el lleixiu, la pala, el cossi, en fi, tot el que bonament podien dur dues criatures de cinc anys.»

Però no tots els records són episodis agraïts. El testimoni de la Montserrat Moler té un caire ben diferent dels anteriors. Ens explica que un dia quan la seva mare rentava al Bassot es va produir un fet tràgic:

«Inclús el dia que va morir el meu pare,

que va morir al treball, la mare estava rentant la roba. I *allavores* van dir: “Mira, porten un home mort!” I la meua mare va pensar: “Ai, no surto perquè el meu marit em diria que sóc xafardera.” I resulta que la senyora Dolores la va cridar i li va dir: “Lola, demanen per vostè.” I ens van portar al papa que havia mort al treball.»

Com es pot observar en aquesta anècdota hi apareix la Dolores, una persona que tenia un paper fonamental perquè tot rutllés com cal als rentadors, ella va ser una de les encarregades del manteniment d'aquestes instal·lacions a mitjan segle xx. La seva funció era que tot estigués endreçat i ben net, venia aigua calenta, sabó i lleixiu al detall a les dones que no en portaven. Amb aquestes vendes al detall es guanyava un petit salari. La majoria, però, portava el sabó i la resta de productes de casa. Algunes, fins i tot, es feien el sabó de manera casolana amb l'oli sobrer, costum que encara perdura en algunes cases de pobles veïns. De sabó, n'hi havia de dues classes: el moll i el fort,³ aquest segon com més temps tenia, més s'enduria i s'havia de refregar molt damunt la roba; per aquesta raó, era molt més còmode utilitzar el sabó moll.

L'arribada de l'aigua corrent a les cases, primer, i l'aparició de la rentadora, uns anys més tard, féu que l'època dels rentadors i de les relacions humanes que hi vivien comencés lentament a desaparèixer. Però, com sempre passa en els temps de mudança de costums, sempre hi ha persones fidels a la manera tradicional de fer les coses. És el cas de la cunyada d'Ernest Huguet, un veí que viu just al davant de l'edifici. Segons ens relata, la seva parenta va preferir durant bastant de temps realitzar la feixuga tasca de la bugada als rentadors abans que emprar la nova màquina que havien comprat:

«Llavors amb la primera rentadora no se'n sabia avenir perquè, és clar, amb les primeres rentadores... després s'ha anat perfeccionant, ella pensava que la roba quedava més neta rentant-la a mà...».

Finalment, el pas inexorable del temps i la profunda transformació de les tasques domèstiques va fer abandonar a aquestes últimes usuàries convençudes. I únicament la confluència d'una sèrie de factors fortuïts van fer possible la supervivència dels rentadors del barri. Episodis imprevisibles com la crisi de l'aigua de final de la dècada dels setanta i començament dels vuitanta van comportar talls dràstics del subministrament de l'aigua a les llars i van permetre una revifalla puntual dels rentadors del Carme, tot i que sense les condicions que en altres temps s'havien gaudit, tal com ens ho relatava Felicità Cortés, una extremenya que en aquells

anys es desplaçava des del carrer Astorga, al barri Juroca, per poder atendre la bugada de la seva nombrosa família. Transcorreguda aquesta situació excepcional, els rentadors del barri del Carme van anar poc a poc esmortint-se fins que van tancar durant la dècada dels noranta.

Sigui l'atzar o la voluntat de preservar la memòria, la realitat és que els rentadors del barri del Carme són una preuada herència de les nostres mares i àvies. Una peça de la història de les dones de Reus que cal valorar en la seva justa mesura i transmetre a les generacions futures.

Fons consultades

Arxiu Històric i Administratiu de Reus

Rentadors de Cornudella de Montsant. Foto Arxiu Carrutxa. Ca. 1950.

Bibliografia consultada

AMIGÓ, R.: *Materials per a l'estudi dels noms de lloc i de persona, i de renoms, del terme de Reus*. Reus, 1988.

DIVERSOS AUTORS: *Papers estratègics*. Núm. 6. Reus: Ajuntament de Reus, març de 2003.

DIVERSOS AUTORS: *L'elixer daurat*. Reus, 2002.

Notes

1. DIVERSOS AUTORS: *Papers estratègics*. Núm. 6. Reus: Ajuntament de Reus, març de 2003.
2. AMIGÓ, R.: *Materials per a l'estudi dels noms de lloc i de persona, i de renoms, del terme de Reus*. Reus, 1988
3. DIVERSOS AUTORS: *L'elixer daurat*. Reus, 2002